

04 ปริศนาฆาตกรรม

ก่อนที่ครอบครัวมหิดลจะเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ในเดือนธันวาคม 2488 นั้น ภูมิพลมีชีวิตที่สะดวกสบายและไกลกังวล การเป็นสมาชิกครอบครัวมหิดลทำให้เขาเข้าไปอยู่ในใจกลางโครงสร้างลำดับชั้นของตระกูลจักรี และเขามักจะนั่งเคียงข้างอำนาจอันที่อยู่เสมอเวลาออกงาน แต่ภูมิพลก็เติบโตโดยปราศจากความกดดันอย่างที่พี่ชายของเขาต้องเผชิญในฐานะว่าที่กษัตริย์ ซึ่งเป็นความแตกต่างกันอย่างใหญ่หลวง

ที่โลซานน์ สังกาลย์จัดการกินลูกๆ สามคนของเธอให้ห่างพ้นจากราชสำนักได้โดยใช้ชีวิตแทบจะตามแบบฉบับชาวยุโรปทั่วไป ลูกๆ ศึกษาภาษาละตินและเยอรมัน และงานไม้ที่โรงเรียน สะสมรูปภาพรดึงและเรือรบ เลี้ยงแมว ดูแลสวนผัก ฝึกจักรยาน ปิกนิก เล่นสกีและเดินท่องเที่ยวตามเทือกเขาแอลป์¹

สังกาลย์สอนเด็กชายทั้งสองถึงความยิ่งใหญ่ของจุฬาลงกรณ์และมงกุฎผู้เป็นปู่และทวดของพวกเขา เธอคอยระแวดระวังไม่ให้เด็กชายมีอาการเย่อหยิ่ง เพียรสอนให้พวกเขามีวินัยและถ่อมตนเหมือนพ่อ เธอปลูกฝังความคิดแบบสามัญชนของเธอในเรื่องการเสียสละและการถือปฏิบัติตามศาสนาพุทธ ดังที่ภูมิพลรำลึกถึงในภายหลังว่า “เวลาเราได้รับอะไรสักอย่าง เช่น เงิน เราต้องเจียดส่วนหนึ่งใส่กล่องสำหรับคนยากจน ถ้าเราทำอะไรผิด...เราต้องจ่ายค่าปรับ ไม่ใช่ให้แม่ แต่หย่อนใส่ไว้ในกล่องสำหรับคนยากจน”²

ความกดดันที่มีต่ออำนาจส่วนใหญ่มาจากสังกาลย์เอง เธอพยายามตระเตรียมเขาสำหรับการเป็นกษัตริย์ แต่เขาก็ไม่ใส่ใจอย่างน่าหงุดหงิด เธอบ่นในจดหมายที่เขียนถึงสว่าง เมื่อถูกกดดันหนักๆ เข้า เขาก็กลายเป็นมีอาการกรุ่นคิดและอารมณ์ไม่ดี ในขณะที่เดียวกัน ภูมิพลกลับร่าเริง กระฉับกระเฉง และใคร่รู้ใคร่เห็น บรรดาจดหมายหลายฉบับของแม่ของเขาแสดงอย่างชัดเจนว่าเขาเป็นลูกคนโปรดของเธอ โดยกล่าวว่าเขามักจะทำการบ้านและกิจประจำวันเสร็จเรียบร้อยก่อนที่จะไปเล่น ถึงกระนั้น ความแตกต่างระหว่างเด็กชายทั้งสองก็มีมากนัก พวกเขาเป็นคู่หูกัน และภูมิพลก็มีใจยกย่องอำนาจ

หลังกลับจากสยามสู่สวิตเซอร์แลนด์ในปี 2482 เมื่อพินุลจับรังสีตาคอนโปรดของทั้งสองและประหารฝ่ายนิยมเจ้าหลายคน ดูเหมือนครอบครัวมหิดลแทบจะไม่มีทางหวนกลับไปอีกเลย พวกเขาอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง พร้อมด้วยเชื้อพระวงศ์หลายคนที่หลบภัยไปอยู่ที่นั่น สังกาลย์จ้างครูวิทยาศาสตร์จาก Ecole Nouvelle ชื่อ Cleon Seraidaris เพื่อดูแลเด็กชายทั้งสอง ครูคนนี้ทำให้ทั้งสองสนใจการสร้างแบบจำลอง วงจรอิเล็กทรอนิกส์ของวิทยุ และดนตรี เป็นคล้ายทั้งพ่อและเพื่อน

ครั้นเป็นวัยรุ่น อำนาจและภูมิพลหลงใหลติดตามเรื่องราวของสงครามและวีรบุรุษต่างๆ พวกเขาเป็นแฟนเพลงป๊อปของอเมริกันและหนังฝรั่งเศสและอเมริกัน แม้ว่าทั้งคู่ไม่ได้เรียนดนตรีอย่างจริงจัง แต่ก็หัดเล่นเครื่องดนตรีหลายชิ้น ได้จินตนาการเล่นเพลงต่างๆ กับเพื่อนร่วมชั้นและชาวไทยพลัดถิ่นอื่นๆ ได้ พวกเขายังโปรดปรานการแข่งขันรถ โดยได้เดินทางไปเมืองเบิร์นเพื่อชมการแข่งขันของพีระพงษ์ผู้เป็นอาซึ่งเป็นนักแข่งชั้นนำของยุโรป

ด้วยความสนใจส่วนใหญ่มุ่งไปยังอำนาจ ภูมิพลจึงมีงานอดิเรกส่วนตัวหลายอย่าง เช่น ถ่ายรูป ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1930 เขาเป็นดากล้องประจำครอบครัว จะมีกล้องถ่ายรูปห้อยคออยู่เสมอไม่ว่าเมื่อไหร่พวกเขาจะ

¹ ข้อมูลที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวในโลซานน์นี้ส่วนใหญ่มาจากกัลยาณีวัฒนา, *เจ้านาย*, และ, *แม่*

² Barbara Crossette, “King Bhumibol’s Reign,” *New York Times Sunday Magazine*, May 21, 1989.

ไปที่ไหน เมื่ออยู่บ้าน เขาจะฟังสมาธิทำอะไรสักอย่างหนึ่งจนเสร็จ เป็นคันท่า ภาวาท หรือเรือรบจำลองทำจากไม้ หรือทำนองเพลงง่ายๆ จากคลาริเน็ต เพื่ออวดบรรดาผู้ใหญ่ในวิลลาวัฒนา

ในปี 2487 อานันท์เข้าศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยโลซานน์และพักนอกบ้าน ด้วยความรู้สึกเป็นอิสระ เขาผูกมิตรกับเพื่อนสองสามคนในชมรมกาแฟ ที่นักศึกษามักจะถกกันเรื่องศิลปะ วรรณกรรมและการเมือง เขาพบคนรู้ใจนางหนึ่ง เป็นสาวชาวสวิสในชั้นเรียนกฎหมายปีแรก ส่วนภูมิพลที่เหลืออยู่คนเดียวที่บ้าน ก็วาดฝันว่าตัวเองกลายเป็นนักดนตรีอาชีพ หรือไม่ก็เป็นนักแข่งรถเหมือนพีระพงษ์ แต่พอเข้ามหาวิทยาลัยโลซานน์ในปี 2488 เขากลับเอนเอียงไปทางวิศวกรรมศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าได้รับแรงบันดาลใจจากรังสิต ซึ่งจบวิศวกรรมชลประทานจากเยอรมัน

เมื่อสงครามสิ้นสุดลง อานันท์และภูมิพลเป็นเหมือนคนหนุ่มสาวชาวยุโรปฐานะดีทั่วไป นั่นคือ รักดนตรีแจ๊ซ ภาพเขียนนามธรรม รดแข่ง ในหน้าร้อนก็เดินท่องภูเขาหรือขับรถไปปารีส ในหน้าหนาวก็เล่นสกีบนเทือกเขาแอลป์ พวกเขาพูดจากันด้วยภาษาฝรั่งเศส (พูดไทยติดสำเนียงต่างชาติเล็กน้อย) พวกเขาแทบไม่มีความสนใจในวัฒนธรรมและการเมืองของบ้านเกิดเลย มิพักต้องพูดถึงชีวิตโบราณคร่ำครึในราชสำนัก การเติบโตในสวิตเซอร์แลนด์ทำให้พวกเขาเหมาะกับชีวิตในยุโรปในฐานะผู้มีอันจะกิน มากกว่าในไทยในฐานะเจ้าเหนือหัว

ดังนั้น การขอให้กลับประเทศไทยในปลายปี 2488 จึงเป็นเรื่องที่ต้องนำลำบากใจไม่ใช่น้อย โดยเฉพาะสำหรับอานันท์ ที่จะต้องอำลาจากยุโรปไปโดยสิ้นเชิงเพื่อเป็นธรรมราชา ชีวิตของสองพี่น้องคงจะต้องพลิกเปลี่ยนไป และเข้าไปอยู่ท่ามกลางความอหังการที่คุกรุ่นระหว่างฝ่ายผู้ก่อการ 2475 และฝ่ายเจ้า

ครอบครัวมหิดลมาถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2488 โดยได้รับการต้อนรับอย่างน่าชื่นใจ ที่สนามบินดอนเมือง ปรีดีที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คุกเข่าแสดงการต้อนรับ ช้างหลังตัวเขาคือนายกรัฐมนตรีคนใหม่ เสนีย์ ปราโมช และเหล่านายทหารระดับสูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ร่วมก่อการ 2475 ตลอดการเดินทางเข้าเมือง ระยะทางยี่สิบกิโลเมตร โดยรถไฟ สองข้างทางเต็มไปด้วยประชาชนส่งเสียงโห่ร้องและแสดงความเคารพ เมื่อถึงสถานีวังจิตรลดาก็มีการต้อนรับอย่างเป็นทางการอีกครั้งที่สอง คราวนี้นำโดยรังสิต พร้อมเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ข้าราชการระดับสูง นักการทูต และปรีดี ผู้ซึ่งมอบพระราชลัญจกรแก่อานันท์ เท่ากับคืนอำนาจเหนือบัลลังก์แก่เขาอย่างเป็นทางการ

จากนั้น อานันท์ ภูมิพล และสังวาลย์ก็นั่งรถเปิดประทุนไปยังพระบรมมหาราชวัง อันเป็นสถานที่ทำนักรชาวไทยนับหมื่นชนาบสองฟากถนน ส่งเสียงไชโยสรรเสริญ แสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์ฝังลึกเพียงใดในวัฒนธรรม แม้ว่าประเทศจะอยู่มาโดยเสมือนว่าปราศจากกษัตริย์ได้ถึง 13 ปีแล้วก็ตาม นอกเหนือไปจากประสบการณ์ทางการเมืองขององค์ประมุขและเหล่าพสกนิกรแล้ว ขบวนการแห่งใหม่นี้ยังมีนัยทางศาสนาอีกด้วย ชาวไทยเชื่อว่าตนสามารถอัมบุญได้ด้วยเพียงการเฝ้ารับเสด็จ สำนึกนี้เอบอบในทรวงอกของอากาศขณะกษัตริย์นั่งรถผ่าน ไพร่ฟ้าเฝ้าชมพระบารมีอันหาผู้ใดเสมอเหมือน และได้บุญไปด้วย หลายคนนบปลุกเสกพระเครื่องของตนพร้อมกันไป

กระนั้นก็ตาม การแห่แหนแซ่ซ้องก็ยังไม่ได้แปรเป็นอำนาจโดยอัตโนมัติ สถาบันกษัตริย์อยู่ในสภาพเสื่อมทรุดมากเสียจนแทบไม่เหลืออะไรมากไปกว่าเพียงประชาจะนิยมให้อานันท์สืบบัลลังก์เท่านั้น ราชสำนักอ่อนแอลงเนื่องจากว่างเว้นการปฏิบัติและการถดถอยในบารมีที่ค้ำจุนบัลลังก์ รายละเอียดของราชพิธีต่างๆ ถูกหลงลืมตกหล่นไปมากเนื่องจากข้าราชการเก่าแก่ล้มหายตายจากไป ประชาชนไม่ได้ยื่นตรงแสดงความเคารพแก่เพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงหนัง และหวัชโหมก๊กล้าลัทธิของในพระราชวัง กระทั่งพาหะและรูปบูชาทางศาสนา คนที่มีการศึกษาและชนชั้นนำในบางกอกก็มีสำนึกเทิดทูนความเป็นเจ้าไม่มากนัก

ที่อาจจะสำคัญกว่าก็คือ สถาบันต่างๆ ที่เคยเป็นฐานค้ำยันอำนาจของบัลลังก์ถูกตัดขาดไป ระบบราชการมีแต่คนที่ไม่เคยได้รับใช้เบื้องบาท ซึ่งคนเหล่านี้(ไม่ใช่ราชสำนัก)เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบเรื่องกระบวนการยุติธรรม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนา มหาณิกายซึ่งเป็นสังกัดของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ยึดกุมอำนาจควบคุมสงฆ์จากธรรมยุติที่ได้รับภาระหลังจากราชสำนัก ขุมคลังของวังตกอยู่ในมือของรัฐบาลและเอกชน จนกระทั่งว่าการแบ่งปัน โภคทรัพย์และการอุปถัมภ์อุ้มชู อันเป็นหัวใจของการหยั่งรากความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ก็ถูกฉีกกร่อนลงอย่างมาก

สถานการณ์หลังสงครามเป็นใจให้กับครอบครัวมหิดล นั่นคือ ประเทศกำลังต้องการศูนย์รวมจิตใจ รัฐบาลหลังสงครามไม่สามารถสนองความต้องการนี้ได้ ระบอบพิบูลได้ถูกแทนที่โดยขบวนการเสรีไทยที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย มีทั้งเจ้าหัวก้าวหน้าที่ยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญแต่ไม่ยอมให้อภิสิทธิ์ถูกฉีกกร่อน และฝ่ายประชาธิปไตยเสรีและสังคมนิยมที่ยอมรับสถาบันกษัตริย์เป็นเพียงสัญลักษณ์ ผู้นำกลุ่มแรกคือเสนีย์ ปราโมช ที่เป็นแกนนำเสรีไทยสายสหรัฐฯ ประจำอยู่ที่วอชิงตันช่วงสงคราม ผู้นำกลุ่มที่สองคือปรีดี

ปรีดีจนถึงขณะนั้นมีอำนาจและได้รับการยอมรับมากกว่า แต่กลุ่มของเสนีย์ก็เป็นคู่ปรับสำคัญ พวกเขาได้รับการขู่งส่งเสริมจากกลุ่มเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่จงรักต่อวงศ์จักรีพอๆ กับจงเกลียดจงชังต่อพิบูลและปรีดี กลุ่มเหล่านี้นำเงินขนานแท้ที่นำโดยธานี, รังสิต, และภานุพันธ์ ยุคล รวมถึงศรีวิศาลาจา ขุนนางสมัยรัชกาลที่เจ็ด จะเป็นผู้แผ้วถางทางสำหรับการฟื้นฟูของภูมิพล โดยเริ่มฟื้นคืนพระบารมีเบื้องต้นในช่วงทศวรรษที่ 2483 และ 2493

ทันทีที่กษัตริย์ดำเนินมาถึง เหล่าเชื้อพระวงศ์ก็เริ่มโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมเจ้าในทันที เป้าประสงค์แรกคือการสถาปนาอาณัติเป็นพุทธกษัตริย์ตามแนวธรรมราชาของสุโขทัย รังสิตและธานีพากันเน้นย้ำอย่างแข็งขันต่อกษัตริย์และน้องชายว่า พิธีกรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างต่อสถานะของพวกเขา ในการบรรยายเรื่องความเป็นกษัตริย์แห่งสยามเมื่อเดือนมีนาคม 2489 โดยมีสังวาลย์, อาณัติ, และภูมิพลนั่งฟังอยู่แถวหน้า ธานีอังกษานุชยวิทยา Bronislaw Malinowski ว่า “สังคมที่ทำให้ชนบจาริตมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมีอำนาจและความสถาพรอย่างประณีตมิได้ ความเชื่อและการถือปฏิบัติที่ยังความศักดิ์สิทธิ์แก่จาริตจะมี” คุณค่าในเชิงการอยู่รอด”สำหรับอารยธรรมอันเป็นแหล่งพัฒนาการของความเชื่อและการถือปฏิบัติดังกล่าว...ทั้งนี้จะต้องซื้อหามาในราคาที่แพง และจะต้องรักษาไว้ไม่ว่าจะต้องจ่ายแพงเท่าไรก็ตาม”³

อาณัติและภูมิพล (คนหลังนี้มักจะปรากฏเคียงคู่เป็นผู้ช่วยและบางครั้งก็รับบทตัวแทนกษัตริย์) มีหมายกำหนดการเต็มไปด้วยการปรากฏตัวในพิธีกรรมต่างๆ ทันทีที่ครอบครัวมหิดลมาถึงพระราชวังในวันที่ 5 ธันวาคม 2488 สองพี่น้องก็ถูกพาไปสักการะพระแก้วมรกต เทวรูปประจำตระกูลที่เจ้าพระยาจักรีได้นำมาจากเวียงจันทน์เมื่อเกือบสองศตวรรษก่อน และพระสยามเทวาริราชที่สร้างขึ้นมาโดยรัชกาลที่ 4 จากนั้นก็ไปบวงสรวงอัฐิของกษัตริย์องค์ก่อนๆ ในท้องพระโรงที่สงวนไว้สำหรับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงสุดเท่านั้น

วันถัดมา อาณัติสวมมงกุฎและขึ้นนั่งบัลลังก์ท่ามกลางพราหมณ์ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ และเชื้อพระวงศ์คนอื่นๆ ในพิธีราชาภิเษกขนาดเล็ก แวดล้อมไปด้วยสัญลักษณ์อันสูงส่งต่างๆ เป็นต้นว่า กงจักร คันธนู ดาบ ตรีศูล พัดโบก คทา หางจามรี แล่ที่ทำจากหางช้างเผือก ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงฮินดูและพุทธ พิธีกรรมนี้ฉายแสงให้เห็นถึงโครงสร้างลำดับชั้นทางจิตวิญญาณของอาณาจักร บรรดาผู้นำทั้งทางศาสนาและฆราวาสต่างพากันถวายบังคมต่อธรรมราชา

³ *Journal of the Siam Society* 36, no. 2 (1947): 91-106.

จากนั้นเป็นพิธีกรรมทางโลกย์ที่ฉายภาพอานันท์เป็นผู้นำของรัฐบาลและจอมทัพ วันที่ 7 ธันวาคม เขาต้อนรับนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี และผู้บัญชาการเหล่าทัพ ซึ่งคุกเข่ามอบยศและเครื่องแบบจอมพล และประกาศให้เขาเป็นจอมทัพไทย ในช่วงสองวันถัดมา อานันท์และภุมิพลทำบุญ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ชั้นนำ โดยทำการใส่บาตรด้วยตนเองในฐานะที่เป็นองค์อุปถัมภ์ของพระพุทธศาสนา

วันที่ 10 ธันวาคมเป็นวันรัฐธรรมนูญ ซึ่งเฉลิมฉลองสิ่งที่เป็นตัวแทนของการสูญเสียอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ทางวังมีท่าทีกำกวมอย่างจงใจต่อโอกาสนี้ ในคำปราศรัยที่กระจายเสียงไปทั่วประเทศ ที่อาจจะเขียนโดยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง อานันท์ได้เรียกร้องความสามัคคี ความอดสาเหและความรักชาติ แต่ไม่กล่าวยกย่องตัวรัฐธรรมนูญ พิธีกรรมสำคัญสุดทำขโม้หน้ากหน้าแต่ก็สำคัญไม่แพ้กัน นั่นคือ งานเลี้ยงน้ำชาสำหรับชาววังในวันที่ 12 ธันวาคม ซึ่งเปิดโอกาสให้พวกเขาเหล่านั้นได้เชื่อมสัมพันธ์กับสัญลักษณ์แห่งสถานะอภิสิทธิ์ของพวกเขา

หลังจากนั้นก็เป็นหมายกำหนดการกิจวัตรประจำวันในการเชื่อมสัมพันธ์กับราษฎร นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงได้เข้าพบ อานันท์และภุมิพลไปเยือนอารามหลวงต่างๆ ทหารกรมกองต่างๆ จัดแสดงการรบในสงครามให้ทั้งสองได้ชม หนังสือพิมพ์ลงภาพพวกเขากำลังตรวจเรือรบหรือไม่ก็นั่งอยู่ในห้องนักบินของเครื่องบินรบ

เดือนมกราคม 2489 อานันท์ในฐานะประมุขของประเทศ ไปนั่งเป็นประธานในการสรุปสนธิสัญญาสันติภาพกับสหราชอาณาจักร และร่วมพิธีเดินตรวจพลกองกำลังของอังกฤษที่ยึดครองประเทศไทยหลังสงครามพร้อมกับลอร์ดหลุยส์ เม้าท์แบตเทน ผู้แทนราชินีอังกฤษ การเมืองในสภาพหลังสงครามมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายมากเสียนอนันท์ต้องเปิดประชุมสภาถึงสองครั้ง แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีสามครั้งและประกาศรัฐธรรมนูญใหม่ในระยะเวลาเพียงหกเดือน ในพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม อานันท์สวมชุดทองและมงกุฎเพชรนั่งบนบัลลังก์ขึ้นรัฐธรรมนูญให้กับผู้นำรัฐบาล องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทย

อานันท์พร้อมด้วยภุมิพลอยู่เคียงข้างได้ไปปรากฏตัวอยู่ในการพิจารณาคดีของศาลอยู่สองครั้งด้วยกัน ในฐานะผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมทำนองกษัตริย์โซโลมอน ซึ่งเป็นภาพที่ถูกนำเสนอแก่ราษฎร คราวหนึ่งเป็นการพิจารณาคดีที่จะชิงเทราเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม แม่ลูกอ่อนรายหนึ่งรับสารภาพว่าได้ลักขโมย โดยอ้างความยากจนและความหิวโหย มันเป็นการกระทำผิดครั้งแรก และก่อนหน้านั้นศาลก็ได้พิพากษาจำคุกเธอหกเดือน อานันท์ทบทวนคดีในห้องพิจารณาที่ราษฎรเฝ้ามองผ่านช่องหน้าต่าง แล้วก็บอกว่าเธอได้สำนึกผิดแล้ว และมีลูกอ่อนที่ต้องดูแล เขาจึงยับยั้งการลงโทษเสีย และมอบเงินส่วนตัวจำนวนไม่มากนักแก่เธอเพื่อเลี้ยงดูลูกอ่อนสำหรับราษฎรแล้ว นั่นบ่งบอกถึงพระปรีชาญาณ ความเมตตาและความกรุณาของพระพุทธรเจ้า ที่มีฝังอยู่ในดีเอ็นเอของทายาทจักรีอายุ 20 ผู้นี้

อานันท์มอบปริญญาแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยสองครั้ง ซึ่งเป็นงานของกษัตริย์ที่ริเริ่มโดยประชาธิปไตยเพื่อเชื่อมโยงสถาบันกษัตริย์เข้ากับผู้จะมาเป็นส่วนหัวของระบบราชการในอนาคต หลายต่อหลายครั้งที่อานันท์และภุมิพลเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียงเพื่อแสดงความห่วงใยต่อเกษตรกร ทุกครั้งพวกเขาจะต้องไปเยือนวัดท้องถิ่น และทำพิธีปล่อยนกปล่อยปลาอย่างที่ประชาชนนิยมกระทำกัน

มีความพยายามต่อสายไปยังกลุ่มคนที่พิบูลไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความใส่ใจ มีการพบปะกับผู้นำมุสลิมไทย อีกกลุ่มคือชุมชนชาวจีน ที่ถูกทั้งรัชกาลที่ 6 และพิบูลประทับตราว่าไม่รักชาติและละโมภ ซึ่งเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ในช่วงอึดคักัดสนหลังสงคราม พ่อค้าชาวจีนได้กลายเป็นเป้าโจมตี ก่อนหน้าที่ครอบครัวมหิดลจะกลับมาไม่นาน เกิดจลาจลขึ้นที่ลำเพ็ง วันที่ 3 มิถุนายน อานันท์และภุมิพลไปเยือนลำเพ็งเป็น

เวลาครึ่งวัน ระหว่างที่พวกเขาสำรวจร้านค้าและโบกมือทักทาย ชาวสำเพ็งก้มกราบ ถวายสิ่งของ และชวัตถุบูชาทางศาสนาเพื่อชิมชับบุญญสิทธิการ ข้าราชการว่าบางคนเก็บเอาฝุ่นผงตามทางที่อานันท์และภูมิพลเดินผ่าน กิจกรรมทั้งหมดนี้ได้รับการโหมประโคมผ่านทางหนังสือพิมพ์และวิทยุ ซึ่งใช้ศัพท์แสงที่ไม่ได้ใช้มานานและไม่เป็นที่คุ้นเคย ย้ำเตือนทุกคนถึงความสูงส่งศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัวมหิดล

อานันท์และภูมิพลยังได้เริ่มเรียนรู้การเป็นประมุขของราชสำนัก พวกเขาเรียนภาษา ประวัติศาสตร์ หลักการคลาสสิกของการเป็นกษัตริย์ชาวพุทธ ทศพิชราชธรรม และจักรวาลวิทยา โบราณอย่างไตรภูมิพระร่วง สัตวศาสตร์เรือเชิณชนชั้นสูงเข้าร่วมมื้ออาหารกับครอบครัว และยังมีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เรื่อยๆ ภายนอกพระบรมมหาราชวัง โดยเฉพาะที่วังสระปทุมอันเป็นที่พำนักของสว่างผู้เป็นย่าของสองพี่น้อง อานันท์รับบทบาทศูนย์รวมของสังคมชาววัง เขาเป็นประธานในงานลีลาศการกุศลและงานแต่งงานของลูกชายรังสิตคือ ปิยะรังสิตที่แต่งกับวิภาวดี รัชนี้ งานสังคมแบบนี้มีประโยชน์อยู่ที่การได้สัมพันธ์กับกษัตริย์ แต่ก็ยังมีจุดประสงค์อีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ การหาราชาเงินให้แก่อานันท์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องสร้างความเข้มข้นและยั่งยืนให้กับสายเลือดจักรี ดังนั้นอานันท์จึงจะต้องแต่งงานและมีลูกชายโดยเร็ว

ส่วนชีวิตภายนอกราชวัง พี่น้องมหิดลไปชมการแข่งขันกีฬาและเที่ยวพักผ่อนวันหยุดยังอยุธยาและหัวหิน ภายในราชวังที่กรุงเทพฯ พวกเขามีหนังสืออเมริกันเรื่องใหม่ๆ ให้ดูและมีเครื่องดนตรีหลายอย่างให้เล่น เสรีไทมอบลจี้ของกองทัพอเมริกันแก่อานันท์ ซึ่งเขากับภูมิพลใช้ขับเล่นไปรอบๆ วัง บางคำคืนก็ขับตระเวนกรุงโดยไม่มีใครรู้

ภูมิพลที่มีภาระหน้าที่น้อยกว่า ก็ถ่ายรูป แต่งเพลง และสร้างหุ่นจำลอง กิจกรรมเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ ในงานลีลาศการกุศลครั้งหนึ่ง วงออเคสตราบรรเลงเพลงที่ออกซ์ฟอร์ดของภูมิพล มีการประมุขภาพถ่ายของเขาภาพละสามพันบาท เครื่องบินและเรือจำลองของเขาก็ประมุขราคาได้ถึง 30,000 บาท⁴ งานนี้คงเป็นครั้งแรกที่อานันท์หรือภูมิพลได้ตระหนักว่าสถานะของพวกเขาสามารถใช้ดึงเงินจากคนร่ำรวยเพื่อการกุศลหรือการอื่นได้

วันที่มีความสำคัญที่สุดในระหว่างการเยือนของพวกเขาคือวันที่ 23 ธันวาคม 2488 ปรีดีพาพวกเขาไปเยือนค่ายเสรีไทตลอดทั้งวัน อเล็กซานเดอร์ แม็คโดนัลด์ ชาวอเมริกันที่ได้ทำงานกับเสรีไทรายงานว่า อานันท์รู้สึกตื่นเต้นเมื่อได้ชมทหารแสดงการสู้รบ “เขามีขนตาเป็นประกายเมื่อได้เห็นปืนคาร์ไบน์ ปืนกล ปืนครกเบา และระเบิดมือแผดเสียงคำรามอยู่ในดงไม้ เขามีเก้าอี้ให้นั่ง แต่ผลุลูกขึ้นยืน มีอารมณ์ร่วมไปกับการแสดง” หลังจากนั้น สองพี่น้องก็ได้ยิงปืน ลั่นกระสุนไปนับร้อยนัด “เขายิงไปสะอื้นไปด้วยปืนโคลท์อัด โนมัตกับปืนกลกึ่งอัด โนมัต แต่ก็ค่อยๆ เพิ่มความมั่นใจหลังจากผ่านไปหลายนัด” แม็คโดนัลด์รำลึก “เขาใช้เวลายิงปืนอยู่เกือบชั่วโมง ก่อนจะรับประทานมื้อเที่ยง”⁵

เมื่อจบราชการวันนั้น เสรีไทก็มอบอาวุธปืนให้แก่กษัตริย์และเจ้าชาย ซึ่งมีปืนพกโคลท์.45สำหรับอานันท์รวมอยู่ด้วย จากนั้นมา การยิงปืนก็กลายเป็นกิจกรรมโปรดในวัง เป้ายิงถูกวางอยู่ในสวน อานันท์และภูมิพลก็ยิงจากระเบียงชั้นสองของพระที่นั่งบรมพิมาน บางวันสองพี่น้องยังไปหลายร้อยนัด แต่ทุกคนก็สะสมคลังแสงย่อยๆ ไว้ในห้องนอนของใครของมัน ภูมิพลมีคาร์ไบน์ ปืนสแต๊น และปืนพกอัด โนมัตสองกระบอก⁶

⁴ กัลยาณีวัฒนา, *แม่*, 432

⁵ Alexander Macdonald, *Bangkok Editor* (New York: Macmillan, 1949), 52.

⁶ บงกชกโปสค์, 25 มกราคม 2492

ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าอานันท์และภูมิพลคิดอย่างไรกับอาณาจักรของพวกเขา การเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่เป็นเหตุผลนิยมและเชิดชูความเสมอภาคในสวีเดนหรือแลนด์ ทำให้พวกเขาประทับใจหรือรังเกียจ การประจบพะเน้าพะนอของพสกนิกร? หรือว่าพวกเขาเริ่มที่จะเชื่อในเทพปกรณัม เชื่อในสายเลือดอันบริสุทธิ์ และบุญญาธิการ? มีหลักฐานบางประการที่แสดงว่าอานันท์ไม่ได้ชอบภาวะที่เขากำลังถูกผลักดันให้เป็น ทั้งเมทท์แบทเทนและแม็ค โดแนลด์ต่างมีความทรงจำถึงเขาว่าเป็นคนที่ขี้อายและอ่อนไหวอย่างแทบไม่ปกติ รอแต่ให้แม่เป็นผู้ตัดสินใจ หวาดกลัวการปรากฏตัวในที่สาธารณะและเก็บงำความรู้สึก เห็นได้ชัดว่าเขาคิดถึงชีวิตที่เสรีมากกว่าในเมืองโลซานน์

แต่กระนั้น ก็ดูเหมือนว่าเขาเริ่มที่จะวาดหวังว่าตัวเองอาจจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้ จากการฟังคำรายงานจากข้าราชการและข้าราชการระดับสูงสัปดาห์ละหลายครั้ง เด็กหนุ่มทั้งสองก็มีความคุ้นเคยกับปัญหาและเรื่องราวทางการเมืองต่างๆ พวกเขาอ่านหนังสือพิมพ์ทั้งของในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเต็มไปด้วยพายุทางการเมืองยุคหลังสงครามและกระทำการถกเถียงในเรื่องบทบาทของสถาบันกษัตริย์ กล่าวกันว่าอานันท์ส่อแววที่จะก้าวออกนอกกลุ่มนอกทางของราชสำนัก บางคนบอกว่า เขาได้รับแรงบันดาลใจจากงานเขียนของจอร์จ เบอร์นาร์ด ชอว์ และเอ่ยกับหลายคนว่ามีความคิดที่จะยกบัลลังก์ให้กับภูมิพลและลงสมัครรับเลือกตั้งด้วยเป้าหมายที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี คึกฤทธิ์ ปราโมชกล่าวในภายหลังว่าอานันท์ได้เคยซักถามเขาเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง⁷

อานันท์อยู่เหนือการเมืองอย่างนั้นเป็นการดีแล้ว การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในช่วงหลังสงครามนั้นซับซ้อนอย่างคาดเดาไม่ไหว หลังจากขบวนการเสรีไทกับพันธมิตรขึ้นมาอำนาจก็แตกแยกกันเป็นฝ่ายสนับสนุนปรีดีและฝ่ายต่อต้านปรีดี ฝ่ายหลังนี้ได้รับการสนับสนุนจากพวกนิยมเจ้า ซึ่งยังคงหาหนทางเอาคืนจากการปฏิวัติ 2475 อยู่

หลังจากบัญชาการขบวนการเสรีไทในช่วงสงครามภายใต้เชื้อคลุมผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ปรีดีก็มีผู้สนับสนุนและสานุศิษย์อยู่จำนวนมากในภาคราชการ ภาคการศึกษาและการธนาคาร (เขาเคยเป็นรัฐมนตรีคลังมาก่อน) และเขายังได้กระชับความสัมพันธ์กับเชื้อพระวงศ์บางส่วนให้ดีขึ้น ด้วยการให้เกียรติกับอานันท์อย่างเต็มที่ในฐานะกษัตริย์และได้จัดการดูแลเชื้อพระวงศ์ที่อยู่ในกรุงเทพฯ เป็นอย่างดีในช่วงสงคราม ซึ่งรวมถึงสว่างด้วย ปรีดียังได้พันธมิตรคนสำคัญเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทที่ลอนดอนคือ ศุภสวัสดิ์ หรือที่เรียกกันว่า ท่านขึ้น ซึ่งเป็นน้องชายของราชินีรำไพพรรณีและเป็นอดีตหัวหน้าองค์กรภัยของประชาธิปไตย เขาเชื่อใจปรีดีจากการที่ปรีดียอมปล่อยตัวรังสิตและพวกนิยมเจ้าคนอื่นๆ ออกจากคุกหลังจากพิบูลหล่นจากอำนาจไปในปี 2487 ปรีดีประกาศให้วันเกิดของอานันท์เป็นวันหยุดราชการและมอบสถานะคืนให้กับรังสิต ในตอนปลายสงคราม ปรีดียังได้มอบเกียรติยศต่างๆ คืนแก่ประชาธิปไตย หลังจากที่พิบูลเคยถอดออกไป

แต่ทั้งปรีดีและศุภสวัสดิ์ต่างก็ไม่ลงรอยกับเสนีย์ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำออสเตรียในช่วงสงครามและเป็นผู้นำเสรีไทในสหรัฐฯ เสนีย์สืบเชื้อสายมาจากรัชกาลที่ 2 เป็นหนึ่งในพวกเลือดน้ำเงินที่ไปเรียนที่อังกฤษในทศวรรษที่ 1920 (2463) ซึ่งประกอบด้วย คึกฤทธิ์ผู้เป็นน้องชาย, เปรมบุรุษมิตร, จุมพลพงษ์มิตร, จุลจักรพงษ์, ปิ่น มาลากุล และมานิจ ชุมสาย ทั้งหมดเป็นพวกเจ้าที่จะต้องมือนาคอันรุ่งโรจน์ในราชสำนักและการบริหารราชการแผ่นดิน หากไม่เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ขึ้นมาเสียก่อน พวกเขาล้วนเกลียดชังปรีดี บทบาทในช่วงสงครามของเสนีย์มีจุดต่างพร้อยในเรื่องการไม่ให้ความร่วมมือระหว่างเสรีไทกับต่างประเทศ

7

บางกอกโพสต์, 2 พฤษภาคม 2493

ไม่เคยมีคำอธิบายว่าทำไมเขาจึงทำอย่างนั้น แต่ชัดเจนว่าเสนีย์เห็นว่าปรีดีและสุกสวัสดีเป็นคู่แข่งในการช่วงชิงอำนาจยุคหลังสงคราม

หลังจากสงครามยุติ ควง อภัยวงศ์ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปรีดีเปิดทางให้เสนีย์ขึ้นเป็น นายฯ ในวันที่ 17 กันยายน 2488 เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ความขัดแย้งสมัย 2475 ปะทุขึ้นมาอีก แต่เสนีย์แทบไม่มีฐานสนับสนุนเลย เพราะคนของปรีดียังคงครอบงำอยู่ในสภาและคณะรัฐมนตรี

ดังนั้น ภายในไม่กี่สัปดาห์ เสนีย์ยุบสภาและกำหนดการเลือกตั้งเป็นวันที่ 6 มกราคม ดูเผินๆ เป็นเหมือนการให้อำนาจที่มีโอกาสดูแลการจัดตั้ง “รัฐบาลของกษัตริย์” ที่ได้รับการเลือกตั้งใหม่ตามวิถีทางประชาธิปไตย และแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ และทำการเปิดการประชุมสภา แต่เสนีย์หวังจะนำฝ่ายนิยมเจ้ากลับเข้าสู่การเมืองมาเป็นพวกตน ก่อนที่จะยุบสภานั้น เขาได้เสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญในส่วนที่ห้ามเชื้อพระวงศ์เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งต้องอาศัยความเห็นชอบจากกษัตริย์ หนังสือพิมพ์รายงานเรื่องนี้ในภายหลังว่า เสนีย์ส่งหนังสือไปยังราชเลขาธิการ เฉลียว ปทุมรส แต่เฉลียวซึ่งเป็นคนของปรีดีตอบกลับมาในวันที่ 1 พฤศจิกายน (หลังยุบสภา) ว่า ผู้สำเร็จราชการปรีดีได้สอบถามความเห็นในหมู่เชื้อพระวงศ์แล้ว และพวกเขาเห็นพ้องที่จะคงข้อห้ามนั้นต่อไป

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการวางแผนการต่อสู้ยุคหลังสงครามอย่างเป็นทางการ พรรคการเมืองหลายพรรคเป็นพันธมิตรปรีดีที่ไม่ได้ลงเลือกตั้ง ซึ่งแสดงถึงการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและเครือข่ายที่เข้มแข็งทั้งในรัฐบาลและแวดวงธุรกิจ ควง อภัยวงศ์ก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นมาเพื่อสู้กับฝ่ายปรีดี โดยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภา สมาชิกเสรีไทบางส่วน และฝ่ายนิยมเจ้าที่ต่อต้านปรีดี เสนีย์และคึกฤทธิ์ตั้งพรรคก้าวหน้า ซึ่งรวมพวกที่เคยถูกพิบูลจับขังในปี 2476 และ 2482 และผูกใจเจ็บ พวกนี้ถือว่าเสรีไท(ยกเว้นเสนีย์)ก็คือคณะราษฎร และต้องการเอาปรีดีกับผู้ก่อการทั้งหมดเข้าคุกให้ได้ สุกสวัสดีเขียนไว้ในปี 2490 ว่า “พวกที่ชุดโตะยังคงหวังที่จะครอบงำระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อฟื้นฟูอภิสิทธิ์ของตนกลับคืนมา”⁸

ผลการเลือกตั้ง ฝ่ายของปรีดีได้เสียงข้างมากในสภา และประชาธิปไตยของควงก็มาเป็นที่สอง พรรคของพี่น้องปราโมชได้ไม่กี่ที่นั่ง ปรีดีปฏิเสธการเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยตำแหน่งรัฐมนตรีของเขาที่แต่งตั้งโดยกษัตริย์ได้ให้อำนาจเขาในการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีและราชสำนัก อยู่ในสถานะพิเศษ ไม่ประจบประแจงเหมือนตำแหน่งทางการเมืองธรรมดา แต่เมื่อปรีดีเสนอชื่อคนของฝ่ายตน สภาก็หันไปหาควง ปลายเดือนมกราคม อำนาจที่ถึงลงนามแต่งตั้งควงเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นชัยชนะครั้งสำคัญของฝ่ายเจ้า

ควงแต่งตั้งพวกนิยมเจ้าหลายคนในตำแหน่งสำคัญๆ เพื่อค้ำยันตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการตบหน้าปรีดี การแต่งตั้งที่ห้าวหาญมากที่สุดคือ การแต่งตั้งศรีวิสารวาจา ข้าราชการเก่าแก่เป็นรัฐมนตรีคลัง ในปี 2476 ศรีวิสารวาจาในรัฐบาลมโนปกรณ์คือผู้ที่ทำให้ปรีดีต้องถูกเนรเทศออกนอกประเทศด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ ทั้งสองเป็นปรปักษ์กันอย่างรุนแรง และตอนนี้ศรีวิสารวาจาก็กลายมาเป็นหัวหอกของฝ่ายนิยมเจ้าในรัฐบาล

ภารกิจสำคัญคือการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ คณะกรรมาธิการแบ่งเป็นสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันระหว่างคนของปรีดีและฝ่ายนิยมเจ้าที่แต่งตั้งโดยควง นั่นคือ เสนีย์กับคึกฤทธิ์ ศรีวิสารวาจา (ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญปี 2474 ที่เป็นหมันไปของรัชกาลที่ 7) วรรณไวทยากรที่ไม่สุดโต่ง และพระยามานวราชเสวี สมาชิกสภาที่เคยเป็นเนติบริกรในสมัยรัชกาลที่ 7 ปรีดีเป็นประธานคณะกรรมาธิการ พวกเขารวมกันไม่มีความขัดแย้งกันในเรื่องระบอบการเมืองพื้นฐานคือ ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) พวกเขาศึกษา

⁸ สุกสวัสดี, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 48.

รัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ที่มีกษัตริย์ เช่น อังกฤษและญี่ปุ่น ว่าสถาบันกษัตริย์ควรมีอำนาจมากน้อยเพียงใด อันนั้นและคนในวังได้รับการสอบถามความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

ผลที่ออกมากลับแทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง รัฐธรรมนูญ 2489 เริ่มต้นเหมือนฉบับ 2475 โดยไม่ผิดเพี้ยน โดยกล่าวถึงกษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์และถาวรละเมิดมิได้ ใช้อำนาจอธิปไตยที่มาจากปวงชน กษัตริย์ใช้อำนาจผ่านทางรัฐสภา รัฐบาลและศาล นอกจากนี้ อำนาจกษัตริย์ยังค่อนข้างจำกัดอยู่เช่นเดิม ข้อเรียกร้องแบบเดียวกับของประชาธิปไตยปี 2477 ก่อนสละราชย์ฯ นั้นได้รับการพิจารณาและส่วนใหญ่ถูกปฏิเสธโดยคณะกรรมาธิการ กษัตริย์ยังคงไม่มีอำนาจยับยั้งโดยเด็ดขาด คือการยับยั้งใดๆ ของกษัตริย์จะมีอันตกลไปด้วยเสียงข้างมากในสภา

ทางวังยังคงต้องพึ่งพารัฐบาลอยู่ในเรื่องการเงินและข้าราชการบริหาร และข้อเสนอของทางวังที่จะมีคณะที่ปรึกษาถาวรสำหรับกษัตริย์ โดยเป็นอิสระจากรัฐบาล ก็ได้รับการปฏิเสธ คณะกรรมาธิการรู้สึกว่ามันคล้ายกับอภิรัฐมนตรีสภาที่ทรงอำนาจในยุคก่อน 2475 มากเกินไป และอาจจะใช้ประโยชน์จากกษัตริย์และแข่งขันกับรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งได้ ดังนั้นอันนั้นจึงไม่มีคณะที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการ

การพลาดท่าเสียทีที่ใหญ่ที่สุดของฝ่ายนิยมเจ้าคือโครงสร้างระบบรัฐสภา สภาผู้แทนราษฎรคราวนี้ถูกเปลี่ยนจากแต่งตั้งส่วนหนึ่ง เลือกตั้งส่วนหนึ่ง มาเป็นเลือกตั้งทั้งหมดโดยประชาชน สภาที่สองถูกสร้างขึ้นมาเรียกว่า พฤษภสภาที่มีอำนาจจำกัดในทางนิติบัญญัติและการบริหาร แต่แทนที่จะให้กษัตริย์เป็นคนแต่งตั้ง เหมือนสภาขุนนางของอังกฤษ สมาชิกพฤษภสภาจะมาจากกาเลือกตั้งของสภาล่างโดยมีวาระหกปี ทางวังจะไม่มีส่วนร่วมใดๆ เรื่องนี้เข้าทางปรีดี เนื่องจากคนของเขาคุมสภาล่างอยู่ พฤษภสภาก็จะอยู่ในการควบคุมของเขาด้วย เท่ากับว่าจะคุมสภาได้ทั้งหมดในช่วงเวลาหลายปีข้างหน้า

การเปลี่ยนแปลงบางอย่างก็เข้าทางทางวัง อันหนึ่งเป็นข้อเรียกร้องแต่เดิมของประชาธิปไตย คือ การห้ามข้าราชการและทหารประจำการควมตำแหน่งสมาชิกสภาหรือรัฐมนตรี ประชาธิปไตยพยายามให้มีบทบัญญัตินี้ในปี 2476 เพื่อบั่นทอนคณะราษฎร ภาคราวนี้ ปรีดีให้การสนับสนุน อาจเป็นเพราะต้องการสกัดผู้สนับสนุนพินุลจำนวนมากในระบบราชการ ในขณะเดียวกัน การห้ามเชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่ไม่ให้ลงเลือกตั้งก็ถูกยกเลิกไป ข้อนี้เป็นสิ่งที่เสนีย์เคยพยายามผลักดันแต่ไร้ผลในเดือนตุลาคมก่อนหน้านั้น ตอนนี้นำเฉพาะครอบครัวกษัตริย์และผู้สำเร็จราชการฯ เท่านั้น (รวมห้าคน) ที่เล่นการเมืองไม่ได้

แต่นั้นก็เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายเจ้าเสียโดยสิ้นเชิง การยอมให้เชื้อพระวงศ์ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็อาจจะสร้างความเสื่อมเสียแก่เกียรติยศของเจ้าได้ อาจพรว่เลือนความแตกต่างระหว่างจักรีที่บริสุทธิ์สูงส่งกับนักการเมืองที่แปดเปื้อนเห็นแก่ประโยชน์ อาจลบเส้นแบ่งระหว่างความถาวรละเมิดมิได้กับความเท่าเทียมตามระบอบประชาธิปไตย กร่อนเซาะความชอบธรรมของอภิสิทธิ์ชน ไล่กำบังของความถาวรละเมิดมิได้ก็จะมีอันต้องสั่นคลอนเพียงแต่เชื้อพระวงศ์สักคนในสภาเลือกข้าง ถ้าหากใครประพฤติมิชอบขณะดำรงตำแหน่งราชวงศ์ก็จะตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์

แต่ด้วยมีสองพี่น้องปราโมชร่วมอยู่ในคณะกรรมาธิการ ข้อกังวลดังกล่าวจึงถูกยกไป อันที่จริงรัฐธรรมนูญ 2489 นี้มีความโดดเด่นมากที่สุดอยู่ที่การได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่าย ราชสำนักที่ไม่ค่อยตระหนักถึงผลของแต่ละมาตราในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ อันแสนรับอย่างง่ายดาย ในที่สุด อันนั้นที่ถล่มนามให้มีผลบังคับใช้ในวันที่ 9 พฤษภาคม 2489

ความเคียดที่ดำเนินไปในสภาระหว่างนั้นเป็นการขมิลงทางการเมืองที่จะตามมา พันทีที่เปิดสภานในเดือนมกราคม การจับเคียดก็เป็นไปอย่างถึงพริกถึงขิงจนจับจับเคลื่อนอะไรไม่ได้ คนของปรีดีตรวจสอบรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา กลุ่มของเสนีย์ก็พยายามใส่ร้ายป้ายสีปรีดี คราวหนึ่ง เสนีย์กล่าวหาปรีดีอย่างเปิดเผยว่าขยอกเงิน 500,000 เหรียญสหรัฐฯ ที่เสนีย์อ้างว่าได้ส่งมาให้ปรีดีสำหรับปฏิบัติการเสรีไทในช่วงสงคราม จากการสืบสวนปรากฏว่า ปรีดีไม่เคยได้รับเงินมากไปกว่า 49,000 เหรียญสหรัฐฯ และมีหลักฐานยืนยันทั้งหมด เสนีย์ก็ได้แต่กล่าวขอโทษสำหรับความทรงจำที่ผิดพลาด⁹

คงลาออกในเดือนมีนาคมหลังจากพ่ายแพ้ในร่างกฎหมายฉบับหนึ่งที่ไม่สำคัญมาก ปรีดีจำต้องยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และฝ่ายนิคมเจ้าก็ยิ่งโจมตีเขาอย่างดุเดือดมากยิ่งขึ้น ปล่อย่าว่าปรีดีเป็นผู้นิยมสาธารณรัฐ เป็นคอมมิวนิสต์ และฉ้อฉล ในเดือนเมษายน เมื่อรัฐบาลตัดสินใจยกข้อกล่าวหาอาชญากรรมสงครามต่อพิบูลที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ฝ่ายนิคมเจ้าก็เดือดดาล เพราะพวกเขาต้องการให้พิบูลได้รับโทษประหารชีวิต

แม้ว่าฝ่ายนิคมเจ้าจะทำอะไรไม่ได้มากในสภา พวกเขาก็บ่อนทำลายอิทธิพลของปรีดีในราชสำนัก ซึ่งไม่ถ่วงนัก ปรีดีที่เคยเป็นผู้สำเร็จราชการฯ ได้รับใช้ราชวงศ์อย่างใส่ใจและสร้างสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอานันท์และภูมิพล คนของเขาจำนวนมากทำงานในวัง เป็นต้นว่า ราชเลขาธิการเฉลียว และราชองครักษ์คนสำคัญ ร.ท. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช รังสิตที่มีบทบาทสูงในราชสำนัก ด้วยความช่วยเหลือจากเสนีย์และกีกฤทธิ ก็พยายามลดอิทธิพลของปรีดี ส่วนหนึ่งด้วยการยุแหย่ให้ครอบครัวหึงหวงมาต่อต้านปรีดี ดูเหมือนว่าจะได้ผล หลายเดือนผ่านไป ความสัมพันธ์ระหว่างปรีดีและสังวาลย์ก็ “เย็นเฉียบเหลือทน” ตามคำของนักการทูตรายหนึ่ง¹⁰

รังสิตชักจูงอานันท์และแม่ให้เปลี่ยนตัวเฉลียวและวัชรชัยในเดือนพฤษภาคม 2489 รังสิตอาจมีเหตุผลหนักแน่นที่จะปลดเฉลียวอย่างน้อยหนึ่งคน กล่าวคือ ในปลายปี 2487 เฉลียวได้รุกเข้าไปในธุรกิจของธนาคารไทยพานิชย์ที่ราชสำนักเป็นเจ้าของ ซึ่งเขามีอำนาจกำกับดูแลอยู่บ้างในช่วงสงคราม เพื่อที่จะเริ่มธนาคารกรุงเทพกับพันธมิตรคนอื่นๆ ของปรีดี ครั้นสงครามยุติ ธนาคารกรุงเทพ ที่มีเฉลียวเป็นกรรมการคนหนึ่ง ก็มีอิทธิพลมาก ขณะที่ธนาคารไทยพานิชย์อ่อนแอลง ธนาคารกรุงเทพ ที่ดำเนินธุรกิจมากมายกับรัฐบาล จะเป็นฐานให้กับกลุ่มปรีดี¹¹

การช่วงชิงอำนาจดังที่กล่าวมานี้ไม่ได้มีผลต่อการปฏิบัติการกิจหรือแผนการของครอบครัวหึงหวงในการเดินทางกลับสู่โลซานน์เลย สังวาลย์ขึ้นกรานหนักแน่นที่จะให้เด็กชายทั้งสองได้จบการศึกษามหาวิทยาลัยที่นั่นก่อนที่จะกลับมาปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง

⁹ อ่างแก้ว, 69

¹⁰ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *Powers That Be: Pridi Bhanomyong Through the Rise and Fall of Thai Democracy* (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2542), 18-19.

¹¹ ธนาคารไทยพานิชย์ก่อตั้งโดยรัชกาลที่ 6 เป็นธนาคารของราชสำนัก เมื่อพิบูลขึ้นสู่อำนาจในทศวรรษที่ 1930 (2473) คนของประชาติปกถูกบีบให้ออกจากธนาคาร และรามราชพทีเคยเป็นข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร (รามราชพทีเป็นลูกเขยของพระยามราช ที่คณะราษฎรแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการฯ ของอานันท์ในปี 2478) หลังจากที่รังสิตและเชื้อพระวงศ์คนอื่นๆ ได้รับการปล่อยตัวในปี 2487 รามราชพทีออกจากธนาคารไทยพานิชย์ เข้าร่วมกับเฉลียวในการก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ ธนาคารไทยพานิชย์ถูกส่งกลับคืนไปอยู่ในมือฝ่ายเจ้า โดยทรัพย์สินและฐานลูกค้าหลายลงไปตาม พลพรรคของปรีดีและเสรีไทหลายคนก็เข้าร่วมกับธนาคารกรุงเทพ ด้วย เช่น หลวงบรรณกร โกวิทช์ (เผ่า จักกะพาก), สวัสดิ์ สุทธิธาดา, จิตเสน บัญชา, เพื่อน สุภาสัณ, และนักธุรกิจเชื้อสายจีน ชิน โสภณพานิชย์ หลังจากปรีดีหลบหนีไป และเฉลียวถูกจับกุม ธนาคารกรุงเทพ ก็ชวนเซ ชินย้ายข้างไปถือหางอธิบดีกรมตำรวจ เผ่า ศรียานนท์ และควบคุมกิจการ จนกลายเป็นธนาคารที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สิบห้าวันหลังจากอำนาจที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ สมาชิกสภาทำการเลือกตั้งวุฒิสภา ซึ่งคาดได้ว่าจะมีแต่คนของปรีดี วันที่ 1 มิถุนายน อำนันท์เปิดสภาโดยมีภูมิพลอยู่เคียงข้าง ปรีดีลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี และหกวันให้หลัง อำนันท์ก็แต่งตั้งเขากลับเข้าไปใหม่ เมื่อได้ประทับตราอย่างเป็นทางการในการแต่งตั้งรัฐบาล ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ และแต่งตั้งนายกฯ แล้ว อำนันท์ก็กลับสวีตเซอร์แลนด์ได้ และวันถัดมา กำหนดไว้เป็นวันที่ 13 มิถุนายน

คืนวันที่ 7 มิถุนายน อำนันท์พบกับปรีดีเพื่อพูดคุยถึงการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จฯ ระหว่างที่เขาจะไม่อยู่ด้วยคำแนะนำจากแม่ อำนันท์เสนอชื่อรังสิตและธานี ปรีดีอยากให้เป็นคนที่สามารถเข้ากันได้ ถ้าไม่ใช่ควบคุมได้ ที่แรกเขาเสนออดีตราชินีราไพพรรณี ที่ได้รับการสนับสนุนจากเชื้อพระวงศ์บางส่วน รวมถึงสุกสวัสดิ์ด้วย¹² ส่วนผู้สำเร็จฯ คนอื่นๆ นั้น หลักฐานหลายชิ้นบอกว่า ปรีดีเสนอธานี, อดุลย์ เจ้าหัวอ่อน, มานวราชเสวี สมาชิกคณะร่างรัฐธรรมนูญ, และเดือน บุนนาค (เจ้าพระยาพิชัยญาติ) อดีตเสนาบดีเกษตรของรัชกาลที่ 7 แต่ก็เป็นพันธมิตรของปรีดีมานาน

อย่างไรก็ตาม อำนันท์และปรีดีเห็นไม่ลงรอยกัน ในประเด็นสำคัญที่สุดคือ รังสิต ส่วนจะเป็นการโต้เถียงที่รุนแรง หรือว่ายินยอมตกลงกันได้ นั้นยังคงเป็นคำถาม หลายปีให้หลัง เรื่องราวของฝ่ายราชสำนักอย่างเป็นทางการระบุว่า ปรีดีปฏิเสธความประสงค์ของอำนันท์อย่างไร้ความเคารพและจากไปด้วยโทสะ สิ่งที่เกิดขึ้นสองวันถัดมาทำให้เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อการเมืองของประเทศในช่วงทศวรรษถัดมา

อำนันท์จะไม่วันมีโอกาที่จะทำการแต่งตั้ง วันที่ 9 มิถุนายน เวลาเก้าโมงเช้าเศษ อันเป็นเวลาที่ยานยนต์และภูมิพลปกติเตรียมรับประทานอาหารเช้า กระสุนนัดหนึ่งก็ได้ลั่นทำลายความสงบในพระบรมมหาราชวัง มหาเล็ก ภูมิพลและสังวาลย์รีบตรงไปยังห้องของอำนันท์ แล้วก็พบร่างของอำนันท์นอนหงายอยู่บนเตียง ชุดนอนผ้าไหมแบบจีนสีน้ำเงินของเขาพับเรียบร้อยภายใต้ผ้าคลุมเตียง ศีรษะวางอยู่บนหมอนราวกำลังหลับ เขาเสียชีวิตแล้วจากกระสุนนัดเดียวตรงหน้าผาก ยิ่งในระยะเผาขน ปืนโคลท์ .45 ของกองทัพสหรัฐฯ วางอยู่บนเตียงข้างกายเขา ห่างจากมือของเขาไม่กี่นิ้ว

ขณะที่ราชสำนักตกอยู่ในภาวะตื่นตระหนก ชีวิตก็บังเกิดเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลสำหรับภูมิพลในทันใด ภายในไม่กี่ชั่วโมง เจ้าชายผู้ปราดเปรื่อง มักจะขี้มึนแยมและเล่นหัวอยู่เป็นนิตย์ ที่สนใจในยุโรปและดนตรีแจ๊ซของอเมริกันมากกว่าสิ่งใดในเมืองไทย ก็ได้กลายมาเป็นกษัตริย์ในประเทศที่เขาได้ใช้เวลาอยู่เพียงไม่ถึง 5 ปีตลอดอายุ 18 ปีของเขา แทบไม่มีใครได้เห็นเขายิ้มในที่สาธารณะอีกเลยนับจากนั้น

ไม่ว่าจะอย่างไร ภูมิพลแทบไม่มีทางเลือกอื่น การสืบสายจากรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 และมหลิสว่างจนถึงมหิดล จะต้องดำเนินต่อไป รังสิต สังวาลย์และเชื้อพระวงศ์ระดับสูงคนอื่นๆ ล้วนต้องการให้ภูมิพลยอมรับ หลังจากมีการประชุมสภาในวาระฉุกเฉิน ก็มีการจัดพิธีราชาภิเษกอย่างเร่งรีบพร้อมด้วยพระและพราหมณ์ รังสิตมอบมงกุฎแก่ภูมิพล หลายปีผ่านไป ภูมิพลกล่าวอย่างราบเรียบว่า “มันเป็นหนทางเดียวที่เราจะแน่ใจได้ว่าพี่ชาย จะได้รับการประกอบพิธีอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ผู้คนขอให้เราครองราชย์ต่อ และมันเป็นสุญญากาศที่จำต้องได้รับการเติมเต็ม”¹³

¹² สุกสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 497, 501.

¹³ Elliot Kulick and Dick Wilson, *Thailand's Turn* (London: Macmillan, 1992), xviii.

ใครฆ่าอานันท์? จนถึงปัจจุบัน ทั้งที่มันส่งผลน่าสลดต่อชีวิตของผู้คนจำนวนมาก คำตอบยังคงเป็นปริศนา ภูมิพลก็อยากปล่อยไว้อย่างนั้น มากกว่าใครๆ ทั้งหมด ความตายของอานันท์ได้เบิกรอยแยกทางการเมืองและชนวนให้หวอนึกถึงการฆ่าช่างเอา มาพระยาเอาเมืองในยุคสมัยอยุธยา และขณะที่มันส่งผลให้ราชสำนักมาอยู่ในใจกลางทางการเมือง สถาบันกษัตริย์ก็กลับโดดเด่นขึ้นมา และท้ายที่สุด ก็ฟื้นอำนาจกลับคืนมาอย่างมาก

คำอธิบายที่เป็นไปได้สองประการในเวลานั้นทั้งง่ายและเข้าใจได้ อานันท์ยังตัวเอง ทั้งโดยอุบัติเหตุขณะเล่นปืนหรือโดยตั้งใจ หรือภูมิพลฆ่าอานันท์อย่างไม่ได้ตั้งใจ ขณะเล่นกัน ทั้งสองประการล้วนมีความเป็นไปได้ เพราะอานันท์และภูมิพลเก็บปืนบรรจุกระสุนไว้ใกล้มือบนเตียง

ทฤษฎีที่สามคือ อานันท์ถูกลอบสังหารเพื่อหวังผลทางการเมือง เมื่อดูความตึงเครียดในการช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มและบุคคลต่างๆ เรื่องนี้ก็เป็นไปได้ แต่ยากที่จะจินตนาการ เนื่องจากอานันท์ยังคงไร้เดียงสาและไร้พลังในการเมืองไทย มีสมมติฐานสองอย่างคือ หนึ่ง ปรีดีบงการฆ่า และสอง ฝ่ายอื่นเช่นกลุ่มของพิบูล หรืออาจจะฝ่ายนิยมเจ้ารุ่นเด็กลงมา สังหารอานันท์เพื่อที่จะฉีกหน้าและใส่ร้ายปรีดี ผลสะท้อนทางการเมืองอันจะเกิดจากการฆ่ากษัตริย์นั้นสุดจะคาดคำนวณได้ ดังนั้นทฤษฎีนี้ยากที่จะเป็นไปได้ แต่ก็เชื่อว่าจะเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ไม่เห็นประโยชน์ชัดเจนอันใด

ทฤษฎีที่สี่ถูกนำเสนอใน *กษัตริย์นักปฏิวัติ (The Revolutionary King)* ชีวิตประวัติของภูมิพลที่ตีพิมพ์ในปี 2542 คือว่า ผู้บัญชาการทหารของญี่ปุ่นในช่วงสงคราม สิจิ มาซาโนบุ (Tsuji Masanobu) ฆ่าอานันท์เพื่อที่จะคงอิทธิพลของญี่ปุ่นในเมืองไทยไว้ผ่านทางพิบูล ทฤษฎีนี้คงจะถูกตีตกไปโดยง่าย เว้นแต่ว่าผู้เขียน วิลเลียม สตีเวนสัน ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ภูมิพลเป็นการส่วนตัวอย่างที่ไม่เคยมีใครมีโอกาสมาก่อน ถึงกระนั้น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องราวของสิจิหลายคนปฏิเสธทฤษฎีนี้ โดยแย้งว่าเขาไม่ได้อยู่ในเมืองไทยเสียด้วยซ้ำในเวลานั้น¹⁴

คำแถลงครั้งแรกของรัฐบาลเมื่อวันที่ 9 มิถุนายนสรุปว่า อานันท์ยังตัวเองโดยไม่ได้ตั้งใจขณะถือปืนอยู่ปรีดีเป็นคนเขียนคำแถลงนี้ โดยได้รับความเห็นชอบจากรังสิต สังวาลย์ เชื้อพระวงศ์ระดับสูงคนอื่นๆ และเจ้าหน้าที่รัฐบาล ซึ่งคำแถลงพยายามรักษาเกียรติภูมิและความสูงส่งของกษัตริย์ไว้ด้วยการอธิบายว่า อุบัติเหตุร้ายแรงนี้เกิดขึ้นเนื่องจากอานันท์กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับกล้ามเนื้อและสูญเสียแรงไปตลอดสัปดาห์ก่อนหน้านี้ เป็นความจริงส่วนหนึ่ง อาการป่วยนี้ได้ทำให้อานันท์ต้องงดการไปปรากฏตัวสองงาน ซึ่งเขามอบหมายให้ภูมิพลไปแทน

ทว่าแทบไม่มีใครเชื่อ มีข่าวลือเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัว ที่นำไปสู่การฆ่าตัวตาย เรื่องราวหนึ่งบอกว่าการที่อานันท์ได้มีปากเสียงกับสังวาลย์เกี่ยวกับ “เรื่องไม่สู้ดีบางอย่างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเธอและเลขานุการส่วนตัวของเขา”¹⁵ อีกเรื่องหนึ่งก็บอกว่าเขาเศร้าซึมจากการถูกบังคับให้เป็นกษัตริย์ และความสัมพันธ์ที่ถูกขัดขวางกับหญิงชาวสวิสที่มหาวิทยาลัย

แต่ข่าวลือที่แรงที่สุดคือ อานันท์ถูกฆาตกรรม โดยปรีดีหรือคนของปรีดี ปรีดีถูกบีบให้ออกจากรัฐบาลในระยะเวลาไม่นาน และหนึ่งปีให้หลัง ตัวเขา, เฉลียวและวัชรชัยถูกรัฐบาลนิยมเจ้าชุดใหม่ระบุว่าเป็นผู้บงการปรีดีและวัชรชัยหลบหนีไปต่างประเทศ และฝ่ายนิยมเจ้าก็ดำเนินการไต่สวนคดีนี้ไปจนถึงปี 2497 ซึ่งในที่สุดศาลตัดสินประหารชีวิตเฉลียวกับมหาดเล็กอีกสองคน ทั้งสามถูกประหารในปี 2498

¹⁴ William Stevenson, *The Revolutionary King* (London: Constable, 1999). การที่หนังสือถูกปฏิเสธจากราชสำนักภายหลังการตีพิมพ์บ่งบอกว่า ภูมิพลคงจะปฏิเสธทฤษฎีนี้ รวมถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย

¹⁵ Macdonald, *Bangkok Editor*, 50.

มีหลักฐานพิสูจน์ได้ชัดเจนว่าพวกเขาไม่ได้เป็นคนฆ่าอานันท์ ถึงกระนั้น หลักฐานที่ใช้ในคดีก็อ่อนมาก เพทูปายทางการเมืองเบื้องหลังการดำเนินคดีปรากฏชัดเจน ทำให้การตัดสินของศาลน่ากังขาเป็นอย่างยิ่ง หากเป็นศาลตะวันตกสมัยใหม่ จำเลยทั้งสามคงไม่ถูกพิพากษาว่ากระทำความผิด หรืออาจไม่ถูกดำเนินคดีเสียด้วยซ้ำ ในทางตรงกันข้าม มีหลักฐานจำนวนมากบ่งชี้ว่าบรรดาเชื้อพระวงศ์และสองพี่น้องปราโมชได้สร้างเรื่องใส่ร้าย ปรีดีว่าเป็นผู้วางแผนฆ่าอานันท์และยังคงคอยย้ำเรื่องแตงนี่ต่อมาอีกหลายทศวรรษ

บรรดาทูตและชาวต่างชาติส่วนใหญ่สรุปว่า อานันท์ยังตัวเองหรือไม่ก็ภูมิภาคโดยอุบัติเหตุ งานเขียนอิสระที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในเรื่องนี้คือ *กงจักรปีศาจ (The Devil's Discus)* โดยเรย์น ครูเกอร์ (Rayne Kruger) ที่ตีพิมพ์ในปี 2507 ซึ่งเปิดเผยข้อผิดพลาดต่างๆ อย่างเป็นระบบของการพิจารณาคดีและสรุปว่า อานันท์ที่โสภณศรีว่าความรักที่มีต่อเพื่อนนักศึกษาชาวสวิส ฆ่าตัวตาย สุขสวัสดิ์ที่สนับสนุนให้ครูเกอร์เขียนหนังสือเล่มนี้ เชื่อว่าอานันท์ที่อ่อนแอจากอาการป่วยของตัวเองโดยไม่ได้ตั้งใจ¹⁶ ในทศวรรษที่ 1990 (2533) ราชสำนักเองจะยอมรับความผิดพลาดในข้อกล่าวหาปรีดี ด้วยการบันทึกเรื่องนี้ในเอกสารทางการเพียงว่าเป็นปริศนา ราวกับว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ

ทฤษฎีที่ว่าภูมิภาคฆ่าที่ชายตัวอ่อนนั้นไม่เคยได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง หากจะมีการสอบสวนในประเด็นนี้ ก็จะเป็นการระคายเคืองต่อความสูงส่งที่ไม่มีวันทำอะไรผิดพลาดของกษัตริย์ ทำให้สถาบันกษัตริย์ต้องเสื่อมเสีย หรืออาจล้มครืนไป ทำที่ของครอบครัวมหิดลภายหลังเหตุการณ์ไม่บังชี้สิ่งใด ถ้าครอบครัวมหิดลรู้ว่าเป็นการฆ่าตัวตายหรือการฆ่าที่ชาย เราคงคาดหวังให้พวกเขาได้เข้าไปแทรกแซงการพิจารณาคดีหรือการพิพากษา ทั้งภูมิภาคและแม่ต่างให้การและอยู่ในวิสัยที่จะช่วยแก้ต่างให้กับจำเลยได้โดยไม่จำเป็นต้องชี้คำตอบ และเช่นกัน ภูมิภาคก็สามารถที่จะอภัยโทษให้แก่กษัตริย์ประหารทั้งสามได้ หากเขาผู้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์¹⁷ ในอีกแง่หนึ่ง อาจเป็นไปได้ทั้งแม่และลูกไม่แน่ใจ ถ้าหากไม่คล้อยตามคำอธิบายว่าเป็นการฆ่าตัวตาย ก็คงต้องเชื่อเรื่องการฆาตกรรม¹⁸ ธานีหนึ่งในผู้ที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวนี้มากที่สุดในช่วงหลังสงคราม ได้ให้การในคดีนี้ว่า เขาสงสัยว่าเป็นการฆาตกรรม

กระทั่งทำให้รู้ความจริง การที่กษัตริย์จะเข้าไปแทรกแซงในคดีที่เป็นการเมืองมากอย่างนี้ ก็คงจะลำบาก ในช่วงต้นทศวรรษ 1950 (2493) ภูมิภาคยังคงอ่อนแอทางการเมือง ในเวลาที่ทั้งฝ่ายนิยมเจ้าและฝ่ายของพินูลดั้งหน้าตั้งดาหัวหันปรีดี ถึงอย่างนั้น คงพูดไม่ได้เต็มปากเต็มคำที่ภูมิภาคไม่ได้พยายามแทรกแซง ในทางกลับกัน ความนิ่งเฉยของครอบครัวมหิดลสามารถเก็บงำความลับ การเข้าไปแทรกแซงช่วยผู้บริสุทธิ์ก็จะทำให้คดียังคงค้างคา และก่อให้เกิดคำถาม ใครฆ่าอานันท์กันแน่? ในการที่จะป้องกันไม่ให้ความสนใจหันเหไปสู่ตัวภูมิภาค สังวาลย์และอานันท์เอง จำจะต้องมีการขูดเอาผู้ต้องสงสัยรายอื่นขึ้นมา ซึ่งไม่มี การสืบสวนครั้งใหม่คงสร้างความลำบากไม่น้อยแก่ราชสำนักและรัฐบาล

16 ดู “A Memorandum on a Certain Aspect of Siamese Politics,” จดหมายถึงภูมิภาค วันที่ 20 มิถุนายน 2490 ในศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*

17 สตีเวนสันบอกว่าภูมิภาคได้มีความตั้งใจที่จะอภัยโทษ แต่อธิบดีกรมตำรวจเผ่า ศรียานนท์จัดการประหารชีวิตอย่างเจ็บเข็บและเร่งรีบหลังมีคำตัดสิน แต่ทว่าคำพิพากษาศาลฎีกากับการประหารนั้นห่างกันถึงสี่เดือน และใช้เวลาถึงกว่าเจ็ดปีนับแต่ทั้งสามถูกดำเนินคดี

18 นิตยสารไลฟ์อ้างคำพูดของภูมิภาคภายหลังอานันท์เสียชีวิตว่า เขามั่นใจว่าที่ชายถูกลอบสังหาร “เราจะจัดการกับฆาตกร” *Life*, July 15, 1946 แต่ถ้าวินิจฉัยอย่างนั้นจริง (ไม่มีรายงานจากแหล่งอื่น และแหล่งอ้างอิงของนิตยสารก็ไม่เป็นที่เปิดเผย) เขาก็ไม่เคยแสดงท่าทีแบบนี้อีกเลย

ไม่ว่าจะไปทางไหน ก็ยังคงมีหลักฐานไม่เพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าจะได้ข้อยุติ การที่ภูมิพลไม่ยอมปรากฏรอยยิ้มให้เห็นในที่สาธารณะอีกเลยนับแต่การเสียชีวิตของอันันท์บงบออะโรบงอย่างหรือไม่ว่าอย่างที่มีบางคนเชื่อกัน? ไม่หรือ เพราะกระทั่งทำที่เครื่องขริมน้ำตายของเขาก็แสดงความคลุมเครืออย่างจงใจ ไม่มีเหตุผลอะไรสำหรับภูมิพลที่จะไม่นำความจริง (ถ้าเขารู้) ดิคตัวไปด้วยจวบจนวาระสุดท้าย
